

Vor fremtidige Arbejderlovgivning i Belysning af fremmed Ret.

Af
Jul. Schovelin.

Ludvig Bramsen: Englands og Tysklands Lovgivning for Arbejdere i Industri og Haandværk. En kritisk Fremstilling. (Tildelt Universitetets Guldmedaille.) Kbhvn. 1889.

Nu da Rigsdagen atter træder sammen for efter al Sandsynlighed at genoptage Arbejdet paa de saakaldte sociale Love som en af sine Hovedopgaver, turde det være naturligt at faa en egentlig Sag-Forhandling i Gang om disse samfundsvigtige Spørgsmaal. Ifjor kom vi ikke videre end til to yderst magre Første-Behandling i Landstinget og nogle dertil knyttede Avisartikler, hvoraf man i hvert Fald ikke blev federe. I det store og hele lagde den endnu altfor meget opslugende Storpolitik temmelig hurtig Tavshedens Skimmel over Lovene til helt hen i Foraaret. Først lige i Slutningen af Rigsdagssamlingen kom Landsthingsudvalgets to Betænkninger frem. Disse kunde i Sandhed nok have givet skellig Grund til at rejse ej alene en Debat, men en hel Storm. Tidspunktet var imidlertid uheldigt, og den offentlige Opmærksomhed gik hen over dem. Og atter sank Sagen tilbage i Tavshed.

Man skulde have troet, at Sommerens bitre og skæbnesvangre sociale Konflikt i vor Hovedstad havde vakt Interessen for Arbejderspørgsmaalets lovmæssige Ordning, hvis Hensigt og Plan dog i første Række er Tilvejebringelsen af den sociale Fred. Opgaven er jo med andre Ord i lige saa høj Grad at gøre Front mod Socialdemokratiets Udskejelser som at forbedre Arbejderstandens økonomiske Samfundskaar.

Det blev imidlertid en helt anden Begivenhed, som endelig kaldte den slumrende Opmærksomhed til Live. Underligt nok en literær Begivenhed! I de sidste Par Maaneder har man set vore Blade oversvømmede af spaltelange Anmeldelser og Uddrag af et nyligt fremkommet Værk: »Englands og Tysklands Lovgivning for Arbejdere i Industri og Haandværk« af L. Bramsen.

Den offentlige Forhandling om Arbejderlovgivningen er ved denne Undersøgelses tilfældige Begrænsning drejet ind i et bestemt Spor: Valget mellem Engelsk og Tysk. Jeg skal i dette Øjeblik ikke gaa nærmere ind paa, om dette er videre heldigt for Spørgsmaalets Fremme, om det overhovedet er rimeligt og rigtigt at give Sagen den Form. Maaske er det virkeligt saa, at dette Valg en Gang, dybere set, vil være afgørende for den danske Kulturs fortsatte Trivsel. Men Tiden er næppe moden for dette afgørende Valg. Foreløbig turde det derfor være det bedste for alle Parter saa længe som muligt at trænge Drøftelsen af dette Kæmpespørgsmaal tilbage fra de mere specielle Omraader, hvor en Behandling af Øjeblikkets reale Krav lader sig foretage ud fra mere nærliggende og frugtbare Synspunkter. Desto værre synes dette næsten umuliggjort, i hvert Fald højlig vanskeliggjort, efter

hele den Form, som Debatten om vor fremtidige Arbejderlovgivning nu faktisk har antaget siden Fremkomsten af Bramsens Bog. Det er vistnok derfor det rigtigste at se denne Kendsgerning lige i Øjnene for muligt derigennem at komme paa ret Køl igen. Men i hvert Fald maa Vejen til atter at bringe Forhandlingerne i den rette Gænge under de nuværende Forhold gaa igennem en Undersøgelse af, hvilken Værdi der egentlig kan tillægges Bramsens Bog for hele denne Sags Drøftelse.

Det er da dette, jeg har forsøgt at give et Bidrag til i nedenstaaende Linjer.

I.

Det udkomne Værk slutter sig supplerende til de Skrifter, der som Bilag medfulgte den danske Arbejderkommissions Betænkning af 1887. Der gaves heri Oplysninger om de virkelig forefaldne Ulykkestilfælde under Arbejdet i Danmark for Femaaret 1880—84 (ved Læge Th. Sørensen), om de danske Sygekassers Medlemsforhold, Organisation og Virkemaade, samt endelig om den i Tyskland, Østerrig, Frankrig, Schweiz, Italien og England gældende Ret og de senere Aaringers Reformforsøg i de samme Lande med Hensyn til Sikringen af Arbejderne imod Følgerne af Ulykkestilfælde under Arbejdet (ved nærværende Anmelder). Dette var, hvad der fandtes umiddelbart paatrængende til Behandlingen af Kommissionens Lovudkast om »anerkendte

Sygekasser« og om »Sikringen af Arbejdere mod Følgerne af Ulykkestilfælde under Arbejdet«.

Det var imidlertid et væsentligt Savn, at der endnu manglede en udførlig Fremstilling af de to Hovedlandes (Tysklands og Englands) Lovgivning om Syge- og Hjælpekasser, samt en Oversigt over den Del af disse Landes Arbejderlovgivning, som mere direkte sigter paa Forholdet mellem Arbejdsgivere og Arbejdere, eller som gennem andre end egentlig økonomiske Foranstaltninger søger at sikre Arbejdernes Liv og Sundhed. Det er dette Hul i den danske Oplysnings-Literatur om disse Æmner, som Bramsens Bog udfylder*).

Herefter staar der væsentlig kun tilbage en kortere Behandling af den tilsvarende Lovgivning i de romanske Lande, der selvfølgelig i mangfoldige Retninger ligger os fjærnere og derfor har noget mindre Krav paa Interesse, og endelig — last not least — en upartisk og indgaaende Redegørelse for de tre Hovedlandes (Tysklands, Englands og Frankrigs) forskellige Stilling paa Alderdomsforsørgelses-Spørgsmaalets Omraade.

Bogen begynder med at omtale Lovgivningen om Arbejdskontrakter, Domstole og Voldgiftsretter i Arbejdssager samt om Lærlingevesenet. Efter en Fremstilling af de ejendommelige Retsforhold, særlig ogsaa Domstols-Forhold i England, gaar Forf. over til at forklare selve Arbejdsforholdets legale Ordning, behandler dernæst Læringlevgivningen og Arbejderstridigheders Afgørelse ad retslig Vej og endelig, ret udførlig, Lovgivningen om Arbejder-Associationer. For Tysklands Vedkommende er det

*) Samtidig er den engelske Ansvarlighedslov mere udførlig og alsidig behandlet, end Pladsen og Stofordningen i det tilsvarende Kommissionsbilag tillod.

navnlig Næringsloven af 1869 og Laugsloven af 1881, der kræver Belysning; tillige omtales Socialistloven af 1878 og dens Indflydelse paa Arbejdernes Foreningsret. Til Slutning faar man en kort, sammentrængt Fremstilling af de engelske Fagforeningers Udvikling med særligt Hensyn til Lærlinges Uddannelse.

Det andet Hovedafsnit omfatter de tvende Landes Fabrik- og Værkstedsløvgivning. Efter nogle indledende Bemærkninger om den almindelige økonomiske og sociale Udvikling i Aarhundredets Begyndelse giver Forf. en yderst detailleret og omfangsrig Skildring af den engelske Fabriklovgivning lige fra dens første Spire i den lille Lov af 1802 og til dens Kodifikation i 1878. Den historiske Udvikling følges Skridt for Skridt. Først omtales Arbejderkommissionen af 1816, Lovene af 1819 og 1831 om Børns og unge Menneskers Arbejde i Bomuldsfabrikker, samt Loven af 1825 om Lørdagsarbejdets Afkortning. Derpaa følger en interessant Redegørelse for den store Titimers-Bevægelse — Bestræbelserne for ved Lov at faa indført en Normalarbejdsdag paa ti Timer — der har sat sine Spor i hele denne Lovgivning fra 1831 til 1847, da Titimers-Dagen fastsloges for alle unge Mennesker og for alle Kvinder, efter at man i Lovene af 1833, 1842 og 1844 havde nærmet sig dertil. I 1850 og 1853 følger et Par Tillægslove, og efter disse kunde det med rette siges, at der i hvert Tilfælde var tilvejebragt en Normal-Arbejdsdag for alle Arbejdere i den saa vigtige Textil-Industri, hvor de voxne mandlige Arbejdere netop i det væsentlige ere afhængige af Kvinders og Børns Arbejdstid. Der paavises dernæst, hvorledes Lovgivningen efter den Tid maa siges udelukkende at have

været rettet paa at inddrage flere og flere industrielle Virksomheder under Loven, saaledes paa en Gang alle Haandværk ved Værkstedsløven af 1867. — Endelig gøres der udførlig Rede for Kodifikationen af 1878. — Med den tilsvarende Lovgivning for Tysklands Vedkommende bliver Forf. færdig paa 9 Sider, da den væsentlig kun er en Efterligning af den engelske, dog med betydelig mindre Rækkevidde. Efter en livlig Omtale af Fabrikinspektionens Virksomhed i de to Riger ender dette Bogens mest vellykkede Afsnit med en dityrambisk Lovprisning af England.

Endnu i den derpaa følgende Behandling af den engelske Lovgivning om Arbejdsherrernes Ansvarlighed overfor deres tilskadekomne Arbejdere, dennes Forhistorie og Reformbestræbelserne er Fremstillingen i høj Grad fængslende og dygtig. Men derpaa mattes Forf. kendelig. Da han kommer til den tyske Ulykkesforsikring, træffer han, som han selv siger, paa et Arbejde, som »allerede er gjort herhjemme paa indgaaende Maade, og saaledes, at han ikke tør haabe at kunne gøre det bedre«. For at forebygge enhver Misforstaaelse skynder jeg mig med at tilføje, at der ikke ved denne Bemærkning er sigtet til den af mig givne Fremstilling af dette Æmne i Arbejderkommissionens Bilag. Forf. har ved denne Ytring tænkt paa en af ham selv tidligere udgiven Pjece: »Arbejdernes Forsikring imod Ulykkestilfælde. Kbhvn. 1884«. Forf. gør dog her sig selv Uret. Til Trods for, at dette Skrifs Tilstedeværelse øjensynlig har trykket ham og gjort hans Fremstilling knap og tør, betegner denne dog et afgørende Fremskridt i Sammenligning med Pjecen. Dennes noget utydelige Foredrag, ofte lidt ubehjælp-

somme Sprogbehandling og næsten kluntede Polemik er her afløst af kort og klart Foredrag, omhyggelig Sprogbehandling og rolig, objektiv Holdning. Men Materialet har endnu, som B. selv indrømmer, været for »overvældende«. Og da han kommer til selve Loven af 1884, er han ked af det hele og giver sig til at remse dens Paragrafer op imellem hinanden i ikke altid lige heldige Omskrivninger. En mere beskeden, men langt nyttigere Gerning vilde det have været i Stedet for at have givet en omhyggelig Fordanskning af selve Loven.

Fremstillingen hæver sig atter betydelig, da Forf. i næste Afsnit igen føler engelsk Jordbund under Fødderne, — Tyskland sætter ham nu en Gang stadig i daarligt Humør. Behandlingen af de engelske Hjælpekassers Udvikling under Lovgivningen fra 1793 til 1875 staar dog langt fra paa Højde med Værkets tvende første Afsnit. Og da han saa vender tilbage til Tyskland, genfinde vi vel ogsaa her ej alene hans aldrig svigtende Nøjagtighed og Omhu, men endog Resterne af et vist Liv i Omtalen af Sygekasselovgivningen af 1876 og Udviklingen indtil da. Men derpaa synker han atter ned i en haabløs Oprensning af den tyske Sygekasselovs enkelte Paragraffer, uden egentlig som ved Ulykkesforsikringsloven at have noget Paaskud til at vælte det betydeligere, men frugtbarere Arbejde fra sig: at paavise Grundtrækkene paa en klar og overskuelig Maade. I Modsætning til hele den øvrige Bogs tiltalende, oversigtsfulde og anskuelige Fremstillingsmaade serverer han de to store tyske Forsikringslove — Hr. B. tilgive mig Udtrykket — i Form af et sandt Grødbjerg af Utydelighed og Kedsommelighed, som selv den graadigste Læser skal have Moje med at spise sig igennem. At man efter

denne Stopning er vel præpareret til at føle Ubehag ved den tyske Socialpolitik, er vistnok ikke tilsigtet, men ganske uundgaaeligt — og det er denne Følelse, som Forf. i forsigtige og diskrete Talemaader giver Udtryk paa Bogens sidste Sider.

II.

Det er Jammerskade, at denne Bog synes fordømt til at føre en lyssky Tilværelse, og at al den Udmærkelse, som er bleven den til Del, endogsaa synes at have bidraget dertil. Afhandlingen har faaet Universitetets Pris og er senere bleven trykt paa Indenrigsministeriets Bekostning. Efter hvad jeg ved, er det denne sidste Omstændighed, der holder den borte fra det normale Bogmarked. Mulig turde dette dog være et misforstaaet Delikatesse-Hensyn fra Bramsens Side. Det er ikke let at se, hvad anden Mening der oprindelig kan have været med, at Indenrigsministeriet bestemte sig til at bekoste Trykningen, end just den, at Bogen derigennem skulde blive Almenheden tilgængelig under samme Forhold og paa samme Vilkaar som enhver anden Bog. Som det nu er gaaet, har Rigsdagen slugt de fleste Exemplarer. Resten har Forf. foretrukket privat at omdele i saa vidt et Omfang, som det har været ham muligt, og under samvittighedsfuld Hensyntagen til, at alle og enhver, som han kunde tænke sig havde Interesse af Værket, fik det at læse. Med al Anerkendelse af denne uegennyttige og tilbageholdne Fremgangsmaade maa det dog siges, at der ikke derved har kunnet være Garanti for, at Bogen er kommen paa de rette Hænder. Men endnu er det maaske ikke for

sent at faa den frem i Offentlighedens fulde Lys, hvad der i Sandhed ikke vilde misklæde den.

Jeg kunde fristes til at sige, at megen Misforstaaelse ovenikøbet derved kunde undgaas. Nu har en stor Mængde Mennesker kun hørt om Værket paa anden Haand, gennem Avisers Uddrag, Tidsskrifters Anmeldelser og Hr. Bramsens egne Bemærkninger om Bogen forleden i »Berlingske Tidende« — og dette har just ikke vist sig at være heldigt.

Der er vel nemlig næppe nogen som helst Tvivl om, at det netop har været Bramsens Mening i første Række at give en ufarvet Skildring af den engelske og tyske Arbejderlovgivning og en upartisk Redegørelse for disse Loves forskelligartede Karakter og Værdi. Det var ogsaa hertil, vi trængte. De almindelige Fraser om Klasselovgivning og Arbejdernes Selvstændighed og Bevarelsen af Friheden kan vi alle udenad paa vore Fingre. Men hvad det skorter mere paa er klar og grundig Viden om de positive Erfaringer, man i de store Kulturlande har indsamlet om denne Sag, og de positive Foranstaltninger, som den historiske Udvikling og den praktiske Trang dér har skabt.

Det er da ogsaa væsentlig kun den paalidelige Fremstilling heraf, som giver Bogen Værdi. Naar Forfatteren er rørt over Indenrigsministeriets Bistand, fordi de Betragtninger, han anstiller paa Grundlag af de skildrede Kendsgerninger, ikke falde sammen med Regeringens Synsmaader, saa synes mig Anledningen hertil ikke at være afgørende begrundet. For det er dog næppe disse Betragtninger, der er Arbejdets Styrke, — de ere ikke i saa høj Grad vellykkede eller holdbare, at Mini-

steriet af den Grund skulde have behovet at lade sig skræmme bort fra sit fortjenstfulde Forehavende.

Men just denne Side af Bogen er bleven særlig udbyttet fra forskellig Side, endog af Hr. Bramsen selv, just herover have forskellige styrtet sig med en vis Graadighed. Og dette er Forf. og hans Værk kun daarligt tjent med. Daarligt tjent med, fordi Andenhaands-Læserne derved berøves den Lejlighed til Selvsyn, som det har været Bramsens Hensigt at give, fordi de derved overhovedet ikke faa Lejlighed til, hvad der netop er Bramsens Fortjeneste i selve Bogen at give Læserne den bedst mulige Lejlighed til: selv at kunne erhverve sig en Dom, eller rettere sagt, erhverve sig nyttig Kendskab til en Række Forhold, uden hvilket en fornuftig Dom over selve Sagen vilde savne ethvert paalideligt Grundlag.

At yde dette har maattet være Bramsens klart bevidste Maal. Dobbelt kedeligt er det da, at den skjulte Bog saa ugenert kan tages til Indtægt for ensidige socialpolitiske Opfattelser, ja at Bramsen selv — mod sin Vilje naturligvis — har bidraget dertil. Og ej alene er det Synd for Bramsens egen Skyld, saa vist som det for ham er en Ære at have givet en Fremstilling, hvor han, som han selv siger, har givet Kejseren, hvad Kejseren er. Men for Sagens Skyld, som jeg bedre end nogen anden ved ligger Bramsen varmt paa Hjærte, turde det være endnu mere uheldigt. Skulde det virkelig vise sig umuligt at faa den offentlige Forhandling herom ført paa Grundlag af objektive og upartiske Skildringer af de reale Forhold, maa vi en Gang for alle opgive Haabet om nogensinde at faa ordentlig Redelighed paa den Sag. Og saare besynder-

ligt vilde det i Sandhed være, om Universitetets og Indenrigsministeriets forenede Bestræbelser efter at faa udbredt tilforladelig Kundskab om disse Forhold kun skulde føre til Fremkomsten af vildledende Andenhaands Gengivelser, der fremtraadte med en Ensidighed, som om Originalen ikke i Virkeligheden var et ypperligt Værk, men kun en almindelig Pamphlet.

Under saadanne Forhold er det for et Tidsskrift som dette mere end nogensinde en Pligt at bidrage sit til at sprede Lys over et saadant Værks virkelige Fortrin og Mangler.

III.

Hr. Bramsen er Direktør for et herværende Forsikringsselskab, et blomstrende Privatforetagende, som af ham ledes med Iver og Dygtighed. Han har allerede i flere Aar viet Selskabet sin fulde Kraft og sin fulde Interesse, og dets Virksomhed er nu saa omfattende, at det maa lægge rigeligt Beslag paa hans personlige Arbejdsevne og Ansvar, i hvor god en Gænge end alt er indarbejdet. At en Mand, der sidder saaledes i det, og som forlængst er ude over den helt unge Studiealder, tager fat paa Besvarelsen af en af Universitetets Prisopgaver, ovenikøbet en Opgave af saa indviklet og vanskelig en Beskaffenhed*), maa uvilkaarlig fylde en med den Forbavselse, hvis kønneste Form er Overraskelsens Glæde. Det lader sig vanskelig nægte, at sligt er et Særsyn i dette Land, hvor man som oftest plejer at

*) Opgaven lød: »En Fremstilling og en Vurdering af den forskellige Maade, hvorpaa man i England og Tyskland ad Lovgivningens Vej har søgt at gribe ind i og ordne Arbejdsforholdene«.

være færdig, naar man har naaet en vis social og økonomisk Position. Endda lade Folk sig friste af Ærgerrighed efter at faa Indflydelse og Raaderum, overhovedet spille en Rolle. Men den stille, beskedne, videnskabelige Sysse, hvis højeste Udmærkelse er en Ærespris, — den frister saare sjældent Folk, der sidde i gode Stillinger og ikke behøve at gøre sig den fjerneste Ulejlighed ud over Dagens Pligt: Kontoret og Middagsselskabet.

Dobbelt rosværdigt er det da, naar Bramsen baade har ment og gjort det anderledes. Men man forstaar nu ogsaa let, med hvor brændende Interesse han maa omfatte Æmnet, naar det har kunnet drage ham saa stærkt til Siden, bort fra den slagne Landevej til bekvemt erhvervet Ros og Magt. Kun en brændende Interesse kan faa en Mand til at paatage sig et saa betydeligt Extrabesvær, ja til overhovedet at tage fat paa en saadan Opgave. Og man kan vistnok rolig tilføje, at kun en saa vaagen og umættelig Arbejdskraft, som den Mand maa have, der i en forholdsvis saa ung Alder som Bramsen er naaet frem til en saa vanskelig og ansvarsfuld Stilling, kun en saa rastløs Flid og frejdig Tagen-fat var i Stand til at føre Arbejdet igennem. Mangen en respektabel Slider vilde være bleven stikkende paa Halvvejen, overvældet alene ved Synet af de Bunker af Raamateriale, som her skulde vades igennem. Men Bramsen har en lykkelig Haand, som er vant til at tage fat, og Bramsen er en praktisk Mand, der ved, hvad Tid er værd, og hvor meget man i Virkeligheden kan udrette, naar man tager den vel i Agt.

Bramsen er Arbejderven i Ordets bedste Betyd-

ning: derfor fristede Æmnet ham paa en Tid, hvor Arbejderlovgivningen herhjemme er sat paa Dagsordenen. Han maatte ogsaa vide med sig selv, at han medbragte en Del vigtige Betingelser for Sagens heldige Gennemførelse. Han havde beskæftiget sig tidligere med Dele af Æmnet, han var Forsikringstekniker, han havde et uvurderligt praktisk Kendskab til Forsikringsvæsenet i Ind- og Udland, han havde endelig saavel gennem Literatur som Selvsyn haft Lejlighed til at gøre Iagttagelser over de to Folks forskellige aandelige Fysiognomi, deres Levevis og Institutioner. Naar endnu nævnes praktisk Arbejdsevne og lykkeligt Arbejdsgreb, en udstrakt Almendannelse og almindelige videnskabelige Elementar-Forudsætninger, saa har man sikkerlig de væsentligste Faktorer, der have tilvejebragt det gode Resultat.

Men til alt dette kommer dog endnu et Moment, der har haft sin umiskendelige Indflydelse og virket i den gavnligste Retning. Det er en dyb Ærefrygt for videnskabeligt Arbejde, særligt inden for den Videnskab, som Forf. i Løbet af et Aar saa trofast har viet sine bedste og ihærdigste Anstrængelser. For ham, som staar midt i Hverdagens praktiske Forretningsliv, har den stille Forskning haft en sjælden Charme, og den videnskabelige Pris har for ham været mere kostelig end nogen anden. Han er derfor gaaet til Arbejdet med en stille Ærbødighed for sin Opgaves videnskabelige Renhed, med en hellig Sky for alt, der kunde minde om Agitatorens Lidenskab, Politikerens Partiskhed, Døgnskriverens fordrejende og fortiende Virksomhed. Og dette har da ganske uvilkaarlig holdt hans Dømmelyst i Tøjle, trængt hans Førstehaands-Indtryk tilbage og

taget Magten og Vejret fra mangen uklar Stemning, mangen personlig Sympathi. Denne Følelse har dæmpet hans Begejstring, mildnet hans Uvilje, aabnet hans Øje for de tusind Ting, — vel ogsaa lukket hans Læber de hundrede Gange.

Alle disse Egenskaber have da ladet ham skabe en fortræffelig Fremstilling af den gældende Ret paa Arbejderlovgivningens Omraade i de to store Kulturlande, en Fremstilling, som baade er udtømmende og korrekt, der ikke glemmer eller forbigaar noget som helst væsenligt, og som gør omhyggelig Rede for de forskellige Loves Indhold, juridiske Forstaaelse og indbyrdes Sammenhæng.

Dette er i faa Ord Bogens videnskabelige og praktiske Fortrin. Er der noget, vi trænge til i den økonomiske Videnskab, og ikke mindst herhjemme, er det netop til slig en positiv Udvidelse af den tilstedeværende Kundskabsmasse. Efter al den abstrakte Fantaseren, som vor Videnskab har været inde paa, er det just den nyere Forsknings Sag at give omhyggelige og paalidelige Beskrivelser af Tilstande og Fænomener, at fastslaa og bestemme Kendsgøringer saa objektivt og nøjagtigt som muligt. Det er nutildags den ædruelige Fremstilling, den redelige Gengivelse af Fakta, som i første Række giver videnskabelige Arbejder Værdi. Og hvor Omraadet nu er saa omfattende som i dette Tilfælde, Forholdene saa sammensatte, saa lidet anskuelige, saa fremmedartede og indviklede som her, der er alene den egentlige Undersøgelse i højeste Grad omstændelig og besværlig. Ganske særlig gælder det for Englands Vedkommende. At trænge ind paa et af dette Lands Lovgivningsomraader, at faa samlet, hvad der

hører sammen, udskilt, hvad andre Love eller Tidens Udvikling har dødet, at naa frem til en virkelig Forstaaelse deraf, saa at intet er en fremmed, ingen Krog er en dunkel, det er allerede i sig selv en saare vanskelig Sag. Men endnu mange Gange vanskeligere er det dog at faa sin Indsigt saaledes ordnet og gennemarbejdet, at man kan gengive den i et helstøbt Billede, hvori man ej alene ser de store Træk, men de mindste Dele og disses organiske Sammenhæng. Kun faa kunne i Virkeligheden vurdere, hvor megen Flid, Omhu og Paapasselighed der hører til for at samle alle de fine Forstaaelsens Traade indenfor et engelsk Lovgivningsfelt, rede dem ud fra hinanden og atter væve dem sammen til en let overskuelig og samlet Fremstilling. Naar man som nærværende Anmelder selv har syslet med lignende Arbejder, kan man ikke andet end beundre, hvor godt denne Side af Forf.s Opgave er lykkedes ham paa saa kort en Tid. Efter min Smag er navnlig Fremstillingen af den engelske Fabriklovgivning samt af Ulæmpene ved »employers liability act« og de til denne Lov knyttede Reformforsøg (employers liability amendment bill) fortræffelig, — klar, korrekt og underholdende.

Selve disse Skildringer af den bestaaende Ret ere gennemgaaende saa ufarvede og objektive som vel muligt. Forf. har med Ængstelighed forvist ej alene de Stemningsudbrud og Meningstilkendegivelser, som hans Hjertes Varme har afnødet ham, men ogsaa selv de svageste Antydninger af Sympathi eller Uvilje til særlige Afsnit eller bestemt afsondrede Dele. Den egentlige Fremstilling af den gældende Lovgivning fremtræder derfor saa at sige kemisk ren.

Men de samme Egenskaber, som have ladet denne Del af Arbejdet lykkes fuldstændig for ham, slaa ikke længer til, saasnart vi blot komme over til den historiske Redegørelse for Lovenes Tilblivelse og de folkepsykologiske og kulturhistoriske Forudsætninger for deres Forstaaelse. Og endnu mindre forslaa de, naar vi videre naa frem til den egentlige »Vurdering« eller Sammenligning af de to forskellige Lovgivningers indbyrdes Forhold og Værdi.

IV.

Hvad først angaar den historiske Forklaring af de tvende forskellige Lovgivningers Fremkomst og Udvikling, saa har det øjensynligt skortet Forf. noget paa national-økonomiske og kulturhistoriske Forkundskaber, eller hvad der i denne Sammenhæng bliver det samme: paa Tid. Det er allerede meget at kunne præstere en saa betydelig Materialesamling og dernæst ordne og gruppere Stoffet saa smukt og overskueligt. Gennemførelsen af en virkelig indgaaende historisk Begrundelse vilde netop have forudsat en videnskabelig Fordannelse, som Forf. under sit Livs praktiske Sysler umulig kan have haft Lejlighed til at erhverve sig. Selv i saa Fald vilde Tiden maaske have slaaet daarlig til. Opgaven var efter mit Skøn for stor. Ej alene den forlangte »Vurdering«, men ogsaa for en væsentlig Del selve Fremstillingen kræver i hvert Fald en forud erhvervet økonomisk Literatur-Kundskab, som man kun kan vente hos de allerfærreste, en Literatur-Kundskab, der var i Stand til at gaa lige til de bedste Kilder og med sikker Takt vælge sig de rigtige Navne og Værker ud. Alene den tyske Literatur om dette Æmne er saa overvældende righoldig,

at man simpelthen drukner i den, naar man ikke ved Besked om de fremragende Fyrtaarne og Landingspladser. Bramsen var nu vel for praktisk en Mand til at blive i Dybet, men i den korte Tid, han havde til Raadighed, har han ofte maattet gribe i Flæng. Løjnefaldende er det særlig ved Beskrivelsen af de nye tyske Forsikringsloves Virkninger, hvor større Kræsenhed i Valget af Kilder og et finere Øre for de forskellige Navnes avtoritative Klang sikkert havde hjulpet Forf. til en mere objektiv Fremstilling. Dernæst har han ladet et saa betydeligt Værk uænset som Baernreither: »Die englischen Arbeiterverbände und ihr Recht«. Hvad der navnlig forekommer mig ypperligt i dette er Afsnittet om Reformbevægelsen indenfor Friendly Societies, særlig paa Forsikringsteknikens Omraade. Noget tilsvarende giver Bramsen aldeles ikke. Omvendt synes han at være bleven hængende mere og længere, end rimeligt var, ved Brentanos Skrifter. Den Begejstring over de engelske Trades Unions, som aander gennem hver Linje af Brentanos tidligere Bøger, og som ufejlbarlig smitter enhver Læser, har de senere Aaringers Bevægelser dæmpet hos de fleste, — endog hos Forf. selv. Overhovedet er det for dem, som føle sig tiltrukne af Brentanos overbevisende og anskuelige Fremstilling, yderst lærerigt at følge ham i hans senere Arbejder. Mangt og meget kommer da til at staa i et andet Lys end, naar man blot holder sig til de snart forældede Værker fra 70erne om Fagforenings-Tankens social-økonomiske Betydning. Brentano er en altfor betydelig Forfatter til ikke at være i en stadig og frugtbar Udvikling. Han har da heller ikke undset sig for at tage Lære af det sidste Deceniums Begiven-

heder i Tyskland og Østerrig. Og overfor den stadige Henvisning til Brentano o: hans tidligere Skrifter turde det være gavnligt blot at minde om en enkelt Ting. Efter at han i mange Aar har gjort sig til Talsmand for Tvivl om den tvungne Arbejderforsikrings Holdbarhed, fordi den som nødvendigt Korrelat maatte fordre en endnu ikke tilvejebragt Sikring mod Følgerne af Arbejdsløshed, synes nu den samme Mand endelig at have slaaet sig til Taals. Udvejen er nu funden — dens Navn er Karteller! Mere vil der næppe behøves for at faa Haarene til at rejse sig paa Hovedet af alle Brentanos liberalistiske Beundrere.

Det hele Afsnit i Bramsens Bog om de engelske Fagforeninger er i det hele for lidet oplysende. Man burde her have den historiske Forklaring af, hvorfor og hvorledes Fagforeningerne i England kunde faa afgørende Betydning for Arbejderspørgsmaalets Udvikling ad heldig og fredelig Vej, og hvorfor en saadan Løsning af Vanskelighederne var umulig og haabløs i Tyskland. Det er i en videnskabelig Fremstilling ikke nok at nøjes med i ubestemt Almindelighed at henvise til den engelske »Folkekaracters Selvstændighedsfølelse og Udholdenhed«, »den britiske Foretagelsesaand« osv., og for Tysklands Vedkommende lige pege paa Socialismen. Det er den vidt forskellige historiske Udvikling, den dybe socialpsykologiske Forskel, som der skulde været gjort Rede for i det enkelte. Hvad her burde være givet var noget saadant som en stærkt kondenseret Gengivelse af Brentanos: »Arbeitergilden der Gegenwart« med fornøden Hensyntagen til den Udvikling, der er foregaaet efter denne Bogs Fremkomst, og med Paavisning af den naturlige Begrænsning af Fagforeningernes Ind-

fyldelse til enkelte, højere Arbejderlag. Havde Bramsen paa dette Felt evnet at trænge tilstrækkelig dybt ned, vilde hans Syn paa det tyske og engelske Systems Værdi som Mønster for vore Bestræbelser paa dette Omraade maaske have ændret sig betydelig. Nu bringer hele denne Del af Arbejdet ikke Læserne synderlig nærmere til Forstaaelsen af Sagens Kærne.

Den samme Anke lader sig fremføre med endnu større Vægt, naar vi fra den historiske Begrundelse gaa over til den egentlige »Vurdering« af de tvende Landes Arbejderlovgivning i Forhold til hinanden. Her har den Omstændighed, at Forf., optaget i sine bedste Aar af anden Virksomhed, har staaet den økonomiske Videnskabs Udvikling fjern, naturlig maattet bevirke, at han noget har savnet Blik for, hvad der egentlig laa i denne Opgave. Han har staaet uden ret Forstaaelse af, at en virkelig videnskabelig Vurdering fremfor alt kræver eller forudsætter en samfundspsykologisk Uddybning af Æmnet. Det er overhovedet paa dette Punkt, at den nyere Forskning »sætter ind« *). For at værdsætte saadanne sociale og økonomiske Fremtoninger som en slig Lovgivnings Indflydelse og Virkninger, maa man se dem i Belysning af, sætte dem i Forhold til Nationernes forskellige fysiske og geografiske Betingelser, deres forskellige Folkekarakter, aandelige Fysiognomi, Smag og Tilbøjeligheder, Sæder og Skikke, Religion og Moral, til deres forskellige historiske Udvikling i Kultur og Politik. Først da vilde der kunne være Tale om, at en Sammenstilling virkelig vilde kunne

*) Herbart, Comte, Herbert Spencer, Ihering, Gumplowicz, Schäffle (»Bau und Leben des socialen Körpers«).

faa almen Værdi, ganske særlig for den praktiske Overførelse til andre Lande, i dette Tilfælde vort Fædreland. Thi først da vilde man have Midlet i Hænde til at bestemme, hvad og hvor meget der havde Almen-gyldighed, hvad og hvor meget der udelukkende beroede paa de tvende Landes Særforhold. Om en i snævrere Forstand virkelig videnskabelig Gennemførelse af denne Opgave med hele den Række af omfattende og forskelligartede Analyser, som en saadan Behandling vilde kræve, kunde der vel paa Videnskabens nuværende Standpunkt overhovedet ikke være Tale — særlig ikke for Enkeltmand. Men at Forsøget maatte gaa i den Retning, synes mig utvivlsomt.

Men om noget saadant vil man søge forgæves i Bramsens Værk. Det skal dog indrømmes, at et slikt Forsøgs Gennemførelse i hvert Fald var utænkelig paa saa kort en Tid. Forf. har nødvendigvis maattet lade sig nøje med en rent ydre Sammenligning, med i store og overfladiske Træk at pege paa de rent principielle — jeg kunde fristes til at sige formelle — Momenter, paa hvilke en Vurdering vilde bero. Men dermed maa det ogsaa være klart, hvor megen Vægt der egentlig kan tillægges de Betragtninger, der saaledes i særlige Afsnit ere tilklistrede den egentlige Fremstilling, der som det løseste Stuk ere føjede udvendig til paa den egentlige, sikkert og smukt opførte Bygning. Med selve dennes Arkitektur, med dens Linjer og Stil have de ingen solid, i hvert Fald ingen nødvendig Forbindelse. Det er Façade-Betragtninger uden organisk Sammenhæng med den givne Fremstilling.

Hermed skal ingenlunde være sagt, at de ere ganske uden Værd, at vi kun have at gøre med den reneste

subjektive Vilkaarlighed, — end mindre, at Forf. har forvrænget eller gjort Vold paa nogen Kendsgerning for at faa passet den ind i forudfattede Anskuelser. Først og fremmest er han de bonne foi. Det er hans fulde og ærlige Overbevisning, at de Betragtninger, som han diskret antyder som Resultaterne af sine Sammenstillinger og Jævnførelser, virkelig hente deres Berettigelse i de af ham anstillede Undersøgelser, at de virkelig fremgaa deraf, og ikke vare vilkaarlig under-skudte i Forvejen. Herom er der heller ikke for mig den ringeste Tvivl. Men vel at mærke: disse Resultater ere komne saa at sige temperamentsvis til Stede under hans Arbejde. Han har ved den indgaaende daglige Syslen med disse Kendsgerninger uvilkaarlig modtaget en Række stærke Indtryk — af Behag ved de engelske Forhold, af Mishag ved den tyske Ordning — Indtryk, som have været betingede af hans Temperament, Smag og Tilbøjeligheder, og som for ham ej alene have haft en vis subjektiv Gyldighed, men som ligefrem have været tvingende. Ganske vist kun subjektivt tvingende, men derfor ingenlunde værdiløse. Bramsen er saa moden en Tænker, saa kundskabsrig en Mand, saa varmtfølede et Gemyt, at det ingenlunde er ligegyldigt eller uden Interesse at erfare, hvilke tvingende Indtryk han modtager under en saa alvorlig og indgaaende Beskæftigelse med disse Sager, hvilke Stemninger og Følelser, som dette Arbejde saa at sige uvilkaarligt har sat i Bevægelse hos ham. Men Bramsen vil sandsynligvis selv være den første til at anerkende, at de af ham paa pegede Resultater saare langt fra tør betegnes som fremgaaede af Undersøgelsen med videnskabelig Nødvendighed. De ere med andre Ord ikke

objektivt tvingende, eje ingen Almengyldighed. Det stemmer da ogsaa vel hermed, at han gennemgaaende er forsigtig og tilbageholdende i sine Udtalelser, afdæmpet og hensynsfuld i sin Form.

At de Betragtninger, han opstiller i sine »Tilbageblik og Vurderinger«, saaledes kun have subjektiv Værdi, vil jo atter kun sige, at de ere behæftede med Personens Fejl, at de lide under hans særegne Begrænsning, og at de først ret lade sig udnytte gennem en psykologisk Proces, hvorved Ædelmetallet udskilles fra Slakkerne. Drager man bort Videnskabens strenge Dommerkaabe, hvormed altfor tjenstivrige Hænder mod hans egen Vilje have prydet hans Skuldre, saa have vi i disse Afsnit Manden selv lyslevende med sine Fortrin og Mangler. Blandt disse sidste er det atter her min højst trivielle Pligt i første Linje at maatte fremdrage hans tilgivelige, men stunddom lidt kedelige Mangel paa indtrængende Kendskab til den nationaløkonomiske Theorier, til den nationaløkonomiske Literatur om dette Æmne. Jeg fremdrager et Par Exempler, hvoraf det ene giver mig Anledning til at berøre nogle vigtige Sider ved Drøftelsen af disse store, indviklede Spørgsmaal.

Det grænser næsten i mine Øjne til Komik, naar Bramsen i Indledningen til Afsnittet om »Fabrik- og Værkstedsløvgivningen« betegner det som en »paa-faldende Ironi«, at det »ikke var de engelske Arbejdere, der kæmpede for Gennemførelsen af Manchesterlærens Doktriner, men tværtimod Fabrikanterne i Storindustrien«. Dette synes han ikke alene har Krav paa en »Forklaring« — hvad man vel altid kan medgive — men han søger endog denne Forklarings Nød-

vendighed deri, at dette Faktum »synes at indeholde en Modsigelse«.

Nu kan man vel nok sige, at da Manchesterlærens Kamp var en Kamp for »Frihed«, og da denne Frihed ogsaa, allenfals rent formelt, kom Arbejderne tilgode, var Læren i sig selv demokratisk. Men det er navnlig ikke for vor Tid, der har set dens Resultater i Praxis, let at indse, hvad der skulde kunne have begejstret hin Tids Arbejdere til at kæmpe for Gennemførelsen af disse for dem saa skæbnesvangre Doktriner, — lige saa lidt som man kan se det mindste »paafaldende« i, at disse netop modtoges med Glæde af Storindustriens Repræsentanter. Læser man nu videre i Bramsens Bog, viser det sig ogsaa, at han meget vel ved, at det ikke var nogen som helst Lyst til at »ironisere«, men den haardeste, bitreste Nød, som bragte Arbejderne til at være fødte og svorne Modstandere af det System, der berøvede dem deres hidtil sikre Existens, og som ved netop at give Storindustrien frie Tøjler blev dem »i første Række en Ulykke«, overfor hvilken de stod »uden nogen som helst Beskyttelse«. Det synes da kun at være en »paafaldende Ironi« mod Manchesterlæren at undre sig over, at det blev Fabrikanter og ikke Arbejdere, der gennemførte den. Havde Hr. Bramsen haft Lejlighed til stadig Syslen med Nationaløkonomiens Historie og derved havde faaet det rette overvældende Indtryk af de sidste Aartiers ubarmhjertige Kritik af Manchesterlæren som Skaber af et »særligt Arbejderspørgsmaal«*), vilde han uden

*) Naar Forf. af den tyske Trontales (Novbr. 1881) Erkendelse af Existensen af et »særligt Arbejder-Spørgsmaal« synes at

Tvivl have forskaanet sin Yndlingsdoktrin for denne Ironi.

En virkelig fin Kender af økonomisk Literatur vilde dernæst ikke være kommet til at skrive, at der »ikke er Tale om«, at den nye tyske Ulykkesforsikring i sin nugældende Form fremgik af »et nyt Retsprincip«, men »vel om, at der er fremgaaet et nyt Retsprincip« af Ulykkesforsikringen, eller, som det hedder andet Steds, at det ikke var »Læren« (om at Arbejdsherrerne i de farlige Erhverv bør bære det økonomiske Tab ved Ulykkestilfældene), der fremkaldte Loven, men »Ønsket om at føre Loven igennem, der fremkaldte Læren«. Thi ganske bortset fra den temmelig uklare Formulering, saa har dette en ganske let Bismag af hin kostelige Naivitet, som stadig giver Bismarck Skyld for det hele. Der hersker virkelig hos mange en barnlig Forestilling om, at de nyere økonomiske Fænomener i Tyskland alle stamme derfra, at Bismarck en skønne Dag har villet have det saa. Snart er det Toldbeskyttelse, snart Forsikringstvang, og han behøver da blot at fløjte, strax er den tyske Videnskab paa Tærne med splinternye Theorier. — I Virkeligheden lader Tanken om tvungen Arbejderforsikring sig føre tilbage til Marlo. Schöffle har allerede antydet den 1870, altsaa længe førend nogen drømte om dens praktiske Udførelse. Hvad særlig angaar Læren om, at Ulykkesforsikringen ikke bør tages som en Konsekvens af nogen som helst privatretlig

slutte, at et saadant vel gives i Tyskland, men ikke — paa Grund af den manglende Erkendelse deraf, mener han formodentlig — i England, da synes dette mig dog at røbe en lidt vel stærk Tillid til Fortræffeligheden af engelske Arbejder-Tilstande.

Ordning af Erstatningsansvaret, men rettelig bør betragtes under det samme Synspunkt som al anden Arbejderforsikring — nemlig under Synspunktet: Produktions-Omkostninger — da er den udtalt længe, førend Regeringen akcepterede den. Ja, Forholdet er endogsaa dette, at efter at Standpunktet endelig i 1882, dels gennem den økonomiske Literatur, dels gennem Forhandlingerne i »Verein für Socialpolitik« *) var blevet præciseret i hele sin Skarphed, nødedes Regeringen, givende efter for den offentlige Menings Tryk, til at akceptere det som det principielt holdbare Standpunkt i Modsætning til Regeringens oprindelige (Statstilskudet). Der er her ikke Tale om nogen splinterny Theori eller noget særlig »tysk«, men kun om en videre Anvendelse og dybere Gennemførelse af den gamle økonomiske Grundsætning, at naar en Produktion skal være lønnende, maa dens Udbytte indeholde fuldt Vederlag for de udlagte Produktionsomkostninger. Og til disse høre ogsaa Omkostningerne ved den Risiko, som Produktionen medfører for Arbejdernes Liv og Lemmer, saa vel som for Brist paa Maskiner og Materiel. Denne Lære om Produktionsomkostningerne og om disses Forøgelse med en særlig Risikopræmie for Arbejderne i de farligere Erhverv er saa gammel som selve Nationaløkonomien som selvstændig Videnskab. Det er heller ikke herpaa, at Forskellen mellem gammel engelsk og nyere tysk Nationaløkonomi beror, men derimod paa Afgørelsen af Spørgsmaalet om, hvorvidt dette i sig selv rigtige Synspunkt virkelig er eller dog

*) Jfr. saaledes Schäffles »Korporativer Hilfskassenzwang« og Adickes Udtalelser under Forhandlingerne i »V. f. Sp.«

af sig selv kan blive det ledende, eller om dette ikke maa tvinges frem fra Statens Side gennem en særlig Organisation.

At det skulde være nedværdigende for Arbejderen saaledes at blive sammenstillet med Maskiner — »stillet lige med det livløse Inventar« — er en Indvending, som i alt Fald ikke lader sig rette mod den tyske Socialpolitik. Det er muligt, at det økonomiske System, der er blevet proklameret og forherliget af den engelske Økonomi, og som faktisk lader de menneskelige Arbejdere deltage i Produktionen under samme Vilkaar som Maskiner, rettelig set er ganske uværdigt. Men naar det en Gang er gennemført, kan intet ethisk Hensyn anføres imod, at man sysler med dette Systems Konsekvenser og søger at drage disse i Favør af Arbejderne. Til syvende og sidst kan det dog være en Maskine ligegyldigt, om den erstattes af Produktionsomkostningerne, al den Stund den mangler enhver Bevidsthed derom. Derimod er det af den største Interesse for den menneskelige »Maskine« og hans Familje. At hævde Nødvendigheden af, at hans Risiko lige saa vel dækkes af Produktionsomkostningerne som Maskinens, turde derfor være et overordentligt menneskeværdigt Standpunkt. Og det er dog lovlig bagvendt at ville berøve Arbejderen den for ham i denne Henseende højst værdifulde Ligestilling med Maskiner — i Kraft af hans »Værdighed«.

Angaaende selve Læren om Produktionsomkostningerne er endelig dette at bemærke, at den selvfølgelig lige saa vel fører til Dækning af det økonomiske Tab i et Fag med faa Ulykkestilfælde som i et Fag med et stort Antal. Selve Antallet har ingen principiel,

men kun kvantitativ Betydning — for Spørgsmaalet om Forsikringspræmiens Størrelse. Den franske Theori om »risque professionnel«, som skal dækkes af Produktionen, kræver principielt set en Grænsedragning, men det er ikke muligt uden Vilkaarlighed at drage denne Grænse noget Steds, fordi selve Begrebet er uklart. Men fra denne Læres Synspunkt bliver det ganske naturligt kun rent praktiske Bekvemmelighedshensyn, der drager Grænsen. For Bramsen har dette kvantitative Moment imidlertid spillet en saa overvældende Rolle, at han endog taler om denne Theori som noget helt forskelligt fra Principet om, at de farlige Erhverv bør bære det økonomiske Tab ved Ulykkestilfældene under Arbejdet.

Paa lignende Maade har han et andet Steds i en uforholdsmæssig Grad fordybet sig i Spørgsmaalet, om Socialreformen skulde ske stykkevis eller samlet, uden heller her at se Forskellen paa en principiel Modsætning og et Opportunitets-Spørgsmaal, der ovenikøbet har mindre Interesse paa et Tidspunkt, hvor Stykkerne allerede ere blevne samlede til et hele.

Til disse Mangler hos Bramsen føje sig visse i hans særlige Livsførelse begrundede Ejendommeligheder ved hans Forfatterpersonlighed, som navnlig gøre hans Slutningsbetragtninger om den engelske og tyske Arbejderforsikring en Del overfladisk og vildledende. Den Smag for Selvstændighed, som hans personlige Udvikling naturlig maa have fremkaldt, stemmer hans Sind uforholdsmæssigt gunstigt overfor de engelske Arbejderforhold, og hans stærkt liberalistiske Tænke- og Synsmaade drager ham i samme Retning. Opvoxet som han er i en ku-

lant og blomstrende Privatforsikrings Sfære, føler han sig uvilkaarlig antipathisk berørt af enhver offentlig Forsikring og er fuld af Mistillid overfor en Bureauekratisering af sin Forretningsgren. Forklarligt er det da, at han overvurderer den engelske Udviklings Betydning og staar kold og frastødt overfor den tyske Tvangsforsikring. Og da hans Evner til kulturhistorisk Indtrængen i de virkende Aarsager have været for svage til at bøde herpaa ved at skabe en dybtgaaende Forstaaelse af disse forskellige Fænomeners naturnødvendige Sammenhæng med den historiske Udvikling og de reale Forhold, er Følgen bleven den, at han i sin Vurdering ofte ikke kommer længere end til Overfladen.

Han ser saaledes ikke selv, hvor ganske afgørende de Indrømmelser ere, som hans Samvittighedsfuldhed har afnødet ham overfor Tysklands Ordning af Sygekassevæsenet og Ulykkesforsikringen. Om denne siger han Side 112—113, at Maalet har været at sikre tilskadekomne og syge Arbejderes økonomiske Stilling, og derfor »maa Lovgivningen betegnes som vellykket, thi Maalet er naaet«.

I Virkeligheden er denne Indrømmelse mere end tilstrækkelig. Naar den er gjort, kunde Bramsen saa vist have sparet sig sine følgende Betragtninger om Klasselovgivning, Retsprinciper og Fattiglovgivning. Og at Bramsen ikke har set, hvilke Konsekvenser der ligger i denne Indrømmelse, viser netop bedst, at han her er bleven paa Overfladen.

Sagen er nemlig hverken mere eller mindre end denne, at under den nuværende kapitalistiske Samfundsordning er Arbejderforsikringen o: Sikringen af Arbejderne mod Følgerne af Sygdom, Invaliditet og Alder-

dom simpelt hen blevet en Nødvendighed, hvis der ikke skal begaas en positiv Uret imod Arbejderne. Det er dette, som overalt, selvfølgelig ogsaa i England, har skabt et særligt Arbejderspørgsmaal*). Den nuværende Produktions- og Lønningsmaade tildeler i sig selv Lønarbejderen en økonomisk Særstilling. Den ligger deri, at hans økonomiske Ydelse, Arbejdet, i Priskonkurrencen har faaet Karakteren af en blot og bar Vare. Men ifølge sin Natur er Arbejdet ingen almindelig Vare paa Grund af sin umiddelbare og uadskillelige Sammenhæng med Menneskets Person. Arbejdet er Resultatet af en Række Viljes- og Forstandsytringer, er saa at sige en Ytring af selve Personligheden. Varens Ydelse forudsætter derfor ikke alene altid Sælgerens personlige Nærværelse, men ogsaa at Arbejderen i en vis Tid lader hele sin fysiske og til Dels intellektuelle Tilværelse bestemme af Varekøberen o: Arbejdsherren. Denne i sig selv nødvendige Afhængighed af Varekøberen, der klæber ved Arbejdsydelsen til Forskel fra alle andre Varer, ved hvis blotte Afleverelse ethvert Forhold i den Anledning mellem Sælger og Køber er ophævet, dette, at Arbejdssælgeren maa stille hele sin Person til en andens Raadighed indenfor et vist begrænset Tidsrum, danner i Virkeligheden Arbejderspørgsmaalets sociale Basis. — Hertil kommer Arbejdernes sædvanlige Fattigdom, deres Mangel paa Kapital, som tvinger dem til stedse at udbyde deres »Vare« paa Markedet for at leve, hvorved

*) Den følgende Udvikling slutter sig nøje til Brentanos klassiske Redegørelse for Arbejderens Stilling i det moderne Samfund — altsaa en økonomisk Forf., hvis Auctoritet i hvert Fald B. ikke vil benægte.

de fuldstændig tabe Muligheden for gennem en hensigtsmæssig Afpasning af Tilbudet at faa Indflydelse paa »Prisens« Fastsættelse. Som et Produkt af Tiden kan Arbejdet desuden ikke opbevares. Det maa stadig ydes for at opnaa Genværdi: En Arbejdsdag, hvori der ikke arbejdes, er uigenkaldelig tabt.

Heraf er Følgen, at enhver Begivenhed, der forhindrer en Arbejder i at arbejde, der saa at sige spærrer ham Vejen til Arbejdet, maa bringe ham i Nødstilstand. Enhver Forstyrrelse i Arbejds-sælgerens personlige Livsforhold — det være sig paa Grund af Sygdom, Svagelighed eller Ulykkestilfælde — forhindrer ham i Salget af sin Vare. Og i den arbejdsløse Tid er denne værdiløs for ham, medens den uheldige Maade, hvorpaa han, selv under Arbejdet, er stillet i Konkurrencekampen, næsten altid har den Virkning, at der kun er opsparet lidet eller intet til at staa imod med under en saadan arbejdsløs Periode. Dermed er da Nødstilstanden given.

At hjælpe Arbejderen økonomisk uskadt ud over disse Arbejdsløshedsperioder er da netop Arbejderforsikringens Maal. Hvad den enkelte ikke magter ved egen Hjælp, skal naas gennem den solidariske Sammenlutning. Arbejderforsikringen rammer naturligvis saare langt fra alle Sider af det sociale Spørgsmaal, men unægtelig sigtes der herved paa et af de mest afgørende Punkter: den økonomiske Usikkerhed, der nutildags hviler over den fattige Arbejders Existens, og som mere end noget andet, mere end de knappe Kaar i og for sig, gør hans Tilværelse sørgelig og vanskelig. Kan den sunde og raske Arbejder end klare sig nogenlunde pænt fra Dag til Dag under ordinære Forhold, og kan

Bekymringen for, hvad man kalder det daglige Brød, end være forholdsvis lille, saa er der ét Tryk og én Bekymring, som i Grunden ogsaa er værre, ja, som maaske, naar alt kommer til alt, er mest pinlig for Arbejderen. Det er Bevidstheden om, at støder der et eller andet af disse Uheld til, som man maaske kan slippe for, men som stedse svæve over ens Hoved, saa er han og hans Familie med ét Slag udsat for Savn og Nød. Og kommer han til Skade eller Alderen svækker hans Kraft, er han og hans haabløst prisgivet en sørgelig og uværdig Skæbne. Men denne pinlige Usikkerhed, som saaledes er kastet ind i Arbejderens Liv, just den er det, som Arbejderforsikringen skal fjerne.

Man vil heraf forstaa, at Arbejderforsikringen har sit bestemte Maal, og at dette i sig selv er betydningsfuldt nok, ej alene i økonomisk, men ikke mindre i social Henseende. Naar man da skal vurdere, hvilket Forsikringssystem der er det bedste, saa synes dette naturligt at maatte blive det System, som naaer dette Maal, det System, om hvilket selv Modstanderne indrømme, at det naaer dette Maal. Men de Godtfolk herhjemme, som, efter den engelske Parlamentarismes fuldstændige Forlis i Politiken, dog vedblivende sværme for engelske Institutioners Overførelse, formaa ikke at holde denne Tanke fast indtil Enden. Man begynder ganske rigtig med, at Arbejderne t. Ex. skal sikres mod Følgerne af Sygdom, — det er Opgaven, der skal løses. Man spørger videre: Hvordan skal den løses? Ved at sørge for, at alle Arbejderne blive forsikrede mod Sygdom, komme i Sygekasser. Hvordan skal man da faa alle Arbejdere ind i Sygekasser, ved hvilket Middel naar man dette sikrest?

Ubestrideligt ved Tvang. Nej, for Himlens Skyld, ikke ved Tvang! Thi derved opfyldte vi ikke en Mængde andre fortræffelige Opgaver, vi opdrage ikke Arbejderne, styrke ikke deres Følelse af Selvstændighed, bibringe dem ingen Følelse af moralsk Ansvar osv. osv. Men til alt dette er der simpelt hen at svare: Nej, bedste Venner, vi ville ogsaa lade nogle Opgaver blive tilbage for Skolen og Kirken og hele det øvrige borgerlige og personlige Liv. Men vi ville naa det Maal, vi have sat for Arbejderforsikringen, og det naa vi ved Tvang. Hvorfor gøre sig Uro og Bekymringer med saa mange Ting, naar dog dette ene er saa grumme fornødent*).

Ifølge Bramsen hviler imidlertid den Ordning, hvorigennem vi opnaa dette — i denne Sammenhæng — ene fornødne, paa et Princip, »der maa siges at være af en nedslaaende Beskaffenhed«. Det nedslaaende er, at man derved erkender, »at der er et haabløst Svælg imellem den ikke-selvstændige Arbejder og hans Arbejdsgiver, at der er Statsborgere af to

*) Iøvrigt indrømmer Bramsen, at den tyske Ulykkesforsikringslov med Held drager Arbejderne frem til aktiv Deltagelse i den med Forsikringen følgende Gerning, hvorved formentlig baade deres Selvstændighed og Ansvarsfølelse i højeste Grad udvikles og styrkes.

Overhovedet er det min Opfattelse, at Ethikens Fordringer ske langt bedre Fyldest ved den tyske end ved den engelske Ordning af Forholdet. Ved den førstnævnte tvinges nemlig Arbejdere og Arbejdsgiverne til den solidariske Samvirken om Fællesopgaver, som Lønningsstriden ellers stedse forhindrer eller vanskeliggør. Og paa denne Maade søger man igen at knytte de Baand, som den liberalistiske Ordning har løsnet eller sprængt, og at fylde den Kløft, som B. netop tror, at man vil uddybe (jfr. det følg.).

Klasser, nemlig dem, der arbejde, og dem, der arbejdes for.«

Dette er for det første saare uklart. Hvad der skiller Arbejdsgivere og Arbejdere, er dog i al Evighed ikke dette, at den ene »arbejder«, medens der derimod »arbejdes for« den anden. De arbejde bægge, ligesom vi alle arbejde, men deres økonomiske Stilling under Arbejdet er forskellig. Og for det moderne Samfunds Lønarbejder er det, som vi ovenfor saa, det karakteristiske, at han for at leve maa sælge sin Arbejdskraft til en Pris, som bestemmes efter Vare-Konkurrencens Love.

Men ganske bortset herfra, er det vanskeligt at indse, hvad nedslaaende der kan være i denne »Erkendelse«, som man forøvrigt ikke behøver Vedtagelsen af særlige Forsikringslove for at naa frem til. Selv om man ikke blot anerkendte denne Klassemodsætning, men først nu skabte den, kunde der næppe være noget nedslaaende deri, naar det for Arbejderne betød en saa væsentlig Forøgelse af Livets økonomiske og sociale Goder. Eller ere Arbejderne bedre tjent med, at man for endelig ikke at kalde dem en »Klasse«, giver dem Valget imellem Fattigvæsenet eller Sult og Savn, naar de blive syge og gamle? Er det at blive kaldt en »Klasse« virkelig saa »saarende« eller »degraderende«, at man hellere maa lade syge Arbejdere lide, Krøblinger forkomme, Gamle og Børn tigge — hellere end at udsætte sig for, at d'Hrr. Liberalister skulde nødsages til overfor deres Medborgere at tage saa stygt et Ord i deres Mund?

Nej, lad det en Gang for alle blive sagt: Der er

forskellige Klasser i Samfundet, der maa være det, der bør være det. Et Samfund maa have sin sociale Struktur lige saa vel som enhver anden Organisme. Det hverken er eller skal være et Kaos af »ligeberettigede«, individuelle Atomer, en tilfældig Samling af Lykkejægere og Parvener*). Alle Forsøg paa at etablere en formel Lighed, der skal dække over de virkelige Forskelligheder, er ej alene frugtesløs, men skadelig. Det er blot at give Rum for taabelige og farlige Illusioner. Desuden er det en ganske forkert Selvfølelse at bibringe Arbejderne, at de ikke danne en Klasse for sig: de burde meget mere saa godt som nogen have deres Klassestolt-hed, beroende paa den særlige Karakter af deres Arbejde, deres sociale Pligter. Hvad »saarende« kan der vel være for en Arbejder i at høre, at der er andre Mennesker i Samfundet, som ifølge deres Fødsel og Opdragelse hverken have Lyst eller Evne til at høvle Træ eller hugge Sten, al den Stund denne Gerning jo dog derfor hverken bliver mindre nyttig eller mindre agtværdig. Og ligesaa lidt som der er noget »degraderende« for Bramsen og mig i Bevidstheden om, at vi ikke høre til den danske Lensadel, lige saa lidt bør det føles som »degraderende« af en Arbejdsmand, at han er født i Samfundslag, hvor man kun har faa Chancer for t. Ex. at naa vore Stillinger.

Det »saarende«, det »degraderende«, det »nedslaaende« ligger netop kun paa ét Punkt: paa det økonomiske. Det er haardt, grumme haardt at høre til en Klasse, selv om dette ikke en eneste Gang bliver reven en i Næsen, naar det betyder, at man sulter og

*) Jfr. »Literatur og Socialpolitik«.

ser sine Børn og Forældre lide Nød til Trods for de hæderligste Bestræbelser for at udfylde sin Del af de fælles Samfundspligter. Det er denne Haardhed og Ubillighed, denne skrigende Uretfærdighed ved Klassemodsatningen, der ene og alene er »nedslaaende«. Men det er ogsaa den, og den alene, der for enhver Pris skal fjernes. Er Arbejdslønnen ikke høj nok dertil, maa man sørge for, den bliver det. At Arbejdsvederlaget dækker »die Selbstkosten der Arbeit« er Arbejderklassens berettigede Krav. Men hertil hører lige saa vel Dækningen af Omkostningerne til Livsopholdet i de arbejdsløse Perioder, foraarsagede af Sygdom o. lign., som under Arbejdsperioderne — med andre Ord: Sikringen mod Følgerne af Sygdom, Invaliditet, Alderdom osv. Og det er denne, Forsikringspolitikken skal skabe.

I Tyskland er Sikringen mod Følgerne af Sygdom, Invaliditet og Alderdom tilvejebragt for Arbejderne, saa længe de ere i Arbejde, gennem en Tvangsforsikring. Paa et enkelt Omraade, nemlig mod Følgerne af Sygdom, er denne Sikring ligeledes i England, om end saare langt fra fuldstændig, saa dog nogenlunde, tilvejebragt ad Frivillighedens Vej. Men hvor lang en Tid er der medgaaet hertil? Det meste af dette Aarhundrede. Og hvorledes er dette Resultat naaet? Gennem en yderst besværlig, yderst omstændelig og sikkert ikke altid lige lystelig Udvikling af en saa særlig Art, saa nøje bestemt af de ejendommeligste nationale og sociale Forhold, at dette selv i Bramsens Betragtninger, endsige i hans Fremstilling, har sat sine dybe Spor. Jeg nævner dette, fordi der med Bramsens Bog som Grundlag er fablet en Del om det følgeværdige ved Englands Exempel. Som om vi i denne Sag stod saaledes overfor noget.

Valg og ikke overfor en bydende Nødvendighed! En slig historisk Udvikling, som England paa disse Omraader har haft, den skaber man ikke. Den tryller man ikke vilkaarlig frem paa en anden Jordbund, i et andet Folk, paa en anden Tid. I hvert Fald skulde det nok vise sig, at det mindst var en lige saa vanskelig Opgave at skabe noget tilsvarende, som umiddelbart at skride til Løsningen af selve den Opgave, der i England er løst gennem denne Udvikling, og for hvis Skyld man udelukkende ønsker sig en lignende Udvikling. Eller rettere sagt: ønsker sig at have haft en lignende Udvikling.

Den tyske Lovgivning har netop sin store Interesse, fordi den er et Forsøg paa en saadan umiddelbar Løsning af Opgaven under Forhold, hvor en historisk Udvikling som Englands ikke var gaaet forud, men hvor man alligevel var nødsaget til at løse den snarest mulig.

Og hvorfor ikke villig bekende, at Nødvendigheden for den hurtige Løsning baade her og i Tyskland lige saa vel er af socialpolitisk som af økonomisk Art? Den ligger i Socialismen. Det er derfor fuldstændig rigtig set, naar Bramsen med saa stor Styrke hævder, at den engelske Ordning og Udvikling af disse Forhold kun har været mulig, fordi de engelske Arbejderes »Tankegang ikke er socialistisk«. Hans »hele Betragtning er opbygget derpaa«, og i Belysning heraf maa man da ogsaa se hans Lovprisning af »den faglige Organisation«. Men ogsaa her er han bleven paa Overfladen uden at kunne gennemføre dette frugtbare Synspunkt. Havde han gjort dette, vilde sikkert den tyske Socialreforms dybe Interesse og Betydning for vore egne Forhold her i Danmark først for Alvor være blevet ham klar. Thi her som i

Tyskland er Fagforenings-Bevægelsen allerede anstukket af Socialismen.

Vor faglige Arbejderorganisation er desto værre allerede »vermoulu«.

V.

Den Redegørelse for, hvad der har Betydning og Værdi i dette Værk, som jeg her har forsøgt at give, falder i Hovedsagen nogenledes sammen med det statsvidenskabelige Fakultets Bedømmelse af Afhandlingen. Det hedder heri, — med den Tilbageholdenhed i Ros og Dadel, den fornemme Knaphed i Formen og det værdige Maadehold i Udtryksmaaden, som er Universitetets Bedømmelser særegen — at Forf. »med stor Flid og Grundighed har sat sig ind i det omfattende og paa mange Punkter indviklede Stof«, og at Afhandlingen vistnok til Trods for en paa sine Steder »noget trættende Opregning af Enkeltheder« vilde egne sig til at tjene »som Haandbog i de to Landes sociale Lovgivning«. Den Plan, Forf. i dette Øjemed har lagt for sine Undersøgelser, har imidlertid »afledet hans Opmærksomhed noget fra den Side af Opgaven: paa Grundlag af det foreliggende Stof at vurdere de forskellige Principer, som have gjort sig gældende, og se dem i Belysning af den hele sociale og økonomiske Udvikling, hvad der ogsaa noget stiller den udenfor den Maalestok, som bør anlægges overfor en akademisk Prisaafhandling«.

Der ligger heri et Slags Vink til Forf. om at forme sit Værk til en egentlig Haandbog uden at gøre noget Forsøg paa at give en videnskabelig Vurdering.

Dertil har Forf. imidlertid ikke haft Resignation — forøvrigt en af de første og største videnskabelige Dyder. Maaske var ogsaa dette mere, end man kunde forlange.

Jeg erindrer, at Professor Scharling en Gang i en Samtale ytrede til mig, at det egentlig ikke var nok, at Universitetet beholdt de indleverede Prisaftandlinger for derved at have et ufejlbarligt Middel til at kontrollere, at hvad der senere udkom med Betegnelsen: »tilkendt Universitetets Guldmedaille« virkelig var Ord til andet det samme som det, man havde givet Prisen. For ikke at bibringe Publikum nogen vildledende Forestilling om, hvad det egentlig var i et saadant Værk, som havde gjort det fortjent til den akademiske Pris, burde man i Grunden tillige kræve, at den Motivering, hvormed Prisen blev given, altid blev trykt foran i selve Bogen.

Denne Bemærkning rammer i Virkeligheden Sagens Centrum. Ved en saa simpel og naturlig Foranstaltningens Gennemførelse vilde mange Misforstaaelser kunne undgaas.
